

Inglehart, Ronald F. 2021. *Religion's Sudden Decline: What's Causing It, and What Comes Next?* New York: Oxford University Press, pp. 191.

Nadat Ronald Inglehart, samen met Pippa Norris, met *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, in 2004 al een belangwekkende studie publiceerde naar wereldwijde secularisatieprocessen, besteedt hij in dit boek opnieuw aandacht aan het voortgaande proces van secularisatie. Aanleiding is een door hem geconstateerde trendbreuk waardoor er sinds 2007 sprake lijkt te zijn van een versnelling van het secularisatieproces in verschillende westerse landen en met name in de Verenigde Staten. In dit nieuwe boek vraagt Inglehart zich dan af wat de oorzaak is van deze versnelling en hoe religie zich in het Westen verder zal ontwikkelen. Vragen die hij vervolgens beantwoordt in een tiental hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk ontvouwt Inglehart zijn these, dat de plotselinge versnelling van het secularisatieproces een gevolg is van een specifiek periode effect. Religies zijn sterk verbonden met, wat Inglehart noemt, pro-fertility norms of vruchtbaarheidsnormen. Vruchtbaarheidsnormen bevestigen traditionele rolpatronen en wijzen iedere vorm van seksueel gedrag af dat niet is gericht op reproductie. Wanneer gemeenschappen geconfronteerd worden met een lage levensverwachting en hoge kindersterfte zijn deze normen van groot belang om de bevolking in stand te houden. Tevens wordt daarmee religie als hoeder en verdediger van vruchtbaarheidsnormen van belang. Maar als door een stijgende levensverwachting en lage kindersterfte deze existentiële dreiging wegvalt, gaat men steeds minder belang hechten aan vruchtbaarheidsnormen en daarmee ook aan religie. In rijkere, westerse landen ruilen dan met name jongere geboortecohorten deze vruchtbaarheidsnormen in voor zogenaamde *individual-choice norms* of individuele keuzenormen. Deze individuele keuzenormen staan voor gendergelijkheid en tolerantie ten aanzien van echtscheiding, abortus en homoseksualiteit. Deze waarden staan haaks op wat de meeste religieuze tradities voorstaan en jongere geboortecohorten zullen daarom als eerste seculariseren. Echter, doordat oudere generaties, die vruchtbaarheidsnormen voorstaan, geleidelijk worden vervangen door jongere generaties, die individuele keuzenormen voorstaan, ontstaat op een gegeven ogenblik een omslagpunt waarbij de meerderheid van de bevolking individuele keuzenormen aanhangt. Individuele keuzenormen worden dan dominant in de samenleving en worden zo ook van invloed op het normen- en waardenpatroon van de oudere generaties die nog zijn opgevoed met vruchtbaarheidsnormen en daardoor ook een groter belang toekennen aan religie. Door deze dominantie van individuele keuzenormen voelen ook de oudere generaties een sociale druk om deze normen te accepteren en afscheid te nemen van vruchtbaarheidsnormen en daarmee ook van religie. In veel westerse landen werd dit omslagpunt omstreeks 2007 bereikt, hetgeen in deze landen leidde tot een versnelling van secularisatie, aldus Inglehart.

Bovenstaande redenering wordt in de volgende hoofdstukken nader uitgewerkt en empirisch getoetst. In hoofdstuk twee werkt Inglehart daartoe de gedachte verder uit dat religie van belang blijft zolang religie via de steun aan vruchtbaarheidsnormen bijdraagt aan het in stand houden van de bevolking. Vervolgens herneemt hij in het derde hoofdstuk het secularisatiedebat en herhaalt hij nogmaals de argumentatie van *Sacred and Secular*, dat religiositeit afhankelijk is van economische ongelijkheid en subjectieve gevoelens van existentiële dreiging. Hoofdstuk vier is gewijd aan methodologische kwesties. In dit hoofdstuk formuleert Inglehart negen hypothesen die hij met behulp van alle tot nu toe gehouden zeven ‘waves’ van de World Value Surveys (1981 – 2020) zal gaan toetsen. Tevens licht hij in dit hoofdstuk toe hoe vruchtbaarheids- en individuele keuzenormen zijn gemeten. In de hoofdstukken vijf, zes en zeven presenteert Inglehart dan zijn empirische bevindingen. In hoofdstuk vijf toont hij aan dat er in rijke westerse landen een sterke negatieve samenhang is tussen de steun voor individuele keuzenormen en religiositeit – gemeten als het belang dat men in het eigen leven hecht aan God – en dat groeiende steun voor individuele keuzenormen door de tijd gepaard gaat met dalende religiositeit. Vervolgens laat hij in hoofdstuk zes zien dat steun voor vruchtbaarheidsnormen positief samenhangt met existentiële onzekerheid – gemeten als vatbaarheid voor ziekten, levensverwachting en kindersterfte – en vervolgens ook positief samenhangt met religiositeit. In hoofdstuk zeven komt Inglehart dan te spreken over het eerder genoemde omslagpunt (tipping point). Omstreeks 2007 vormen individuele keuzenormen het dominante waardenpatroon in veel rijke westerse landen en leiden in deze landen, en dan met name in de Verenigde Staten, tot een versnelling van het secularisatieproces. Zelfs de oudere generaties nemen deze nu maatschappelijk dominante individuele keuzenormen over en worden daardoor minder religieus, waardoor secularisatie hier niet meer enkel en alleen kan worden toegeschreven aan ‘cohort replacement’. In islamitische landen blijft de steun voor vruchtbaarheidsnormen echter onverminderd groot en is er geen sprake van secularisatie, terwijl in voormalige communistische landen er nauwelijks sprake is van dalende religiositeit met uitzondering van Polen, Tsjechië, Slovenië en het voormalige Oost-Duitsland; het lidmaatschap van de Europese Unie heeft in deze landen immers geleid tot een sterke economische ontwikkeling en tot meer existentiële zekerheid voor de bevolking. Inglehart sluit dit zevende hoofdstuk dan ook af met de constatering dat emotionele factoren als een toenemend gevoel van existentiële zekerheid en het internaliseren van individuele keuzenormen een veel groter seculariserend effect hebben dan cognitieve factoren als de verspreiding van wetenschappelijke kennis onder grote delen van de bevolking.

Na hoofdstuk zeven richt Inglehart zich vanaf hoofdstuk acht op de toekomst. Volgens Inglehart worden samenlevingen bijeengehouden door een gezamenlijk normen- en waardenpatroon oftewel een gedeelde cultuur. Maar in veel landen staat deze gedeelde cultuur onder druk als gevolg van het voortschrijdend secularisatieproces. In veel landen

bood religie een overkoepelend normen- en waardenpatroon, maar deze rol van religie lijkt uitgespeeld. Wat komt er dan voor religie in de plaats, zo vraagt Inglehart zich in dit hoofdstuk af. Om deze vraag te beantwoorden, kijkt Inglehart naar de Scandinavische landen oftewel de 'Nordic countries'. Deze landen ziet hij als de sociaal-economisch meest ontwikkelde landen. Door hun gedeelde protestantse erfenis is in deze landen namelijk een waardenpatroon ontstaan waarbij een hoge mate van interpersoonlijk vertrouwen wordt gecombineerd met individuele keuzenormen. De steun voor individuele keuzenormen leidt in deze landen daarom niet tot een doorgeslagen individualisme, maar juist tot een sterke verzorgingsstaat die open staat voor vreemdelingen, die veel ontwikkelingshulp geeft en met brede steun voor democratische waarden onder de bevolking. Zo laten de Scandinavisch landen zien dat secularisatie niet hoeft te leiden tot een aantasting van de sociale cohesie, aldus Inglehart.

Desondanks krijgen populistische en anti-migratie partijen ook in Scandinavische landen steeds meer aanhang. Volgens Inglehart komt dit, doordat de toegenomen migratie, en vooral de snelheid en omvang waarmee dit gebeurt, bij delen van de bevolking gevoelens van angst oproept. De instroom van migranten wordt vooral gezien als een gevaar voor de eigen cultuur en niet zozeer als een economische dreiging. Maar migranten zijn juist hard nodig in Scandinavische en andere rijke westerse landen. De verschuiving van vruchtbaarheidsnormen naar individuele keuzenormen heeft in deze landen immers geleid tot een daling van het geboortecijfer en een sterke vergrijzing, waardoor migranten nodig zijn om de bevolkingskrimp tegen te gaan. Daarom moeten westerse politici die de acceptatie voor migratie willen vergroten vooral meer begrip tonen voor deze emotionele gevoelens van angst en onzekerheid die onder de bevolking leven, aldus Inglehart in hoofdstuk negen.

Het tiende en laatste hoofdstuk vormt een soort nawoord. Inglehart herhaalt hier zijn these dat secularisatie in een stroomversnelling is gekomen door de dominantie van individuele keuzenormen in rijke westerse landen. Uiteraard is dit niet de enige factor, volgens Inglehart. Ook de seksschandalen in de Rooms Katholieke Kerk, de vele terroristische aanslagen door moslimextremisten of het omhelzen van een conservatieve christelijke moraal door de republikeinse partij in de Verenigde Staten hebben een seculariserend effect. Secularisatie kan niet monocausaal verklaard worden, maar de dominantie van individuele keuzenormen mag men niet onderschatten. Deze dominantie weerspiegelt namelijk een omkering van het oorzakelijk verband tussen religie en moraal. Eeuwenlang is religie van invloed geweest op de moraal door het opleggen van vruchtbaarheidsnormen, maar door de seculariserende werking van de dominantie van individuele keuzenormen wordt religie tegenwoordig beïnvloedt door de moraal.

Ingleharts boek is een aanrader voor iedereen die geïnteresseerd is in secularisatie en hedendaagse, wereldwijde religieuze ontwikkelingen. Voor wie bekend is met het werk van Inglehart zijn de verschillende thema's niet nieuw. De relatie tussen seculari-

satie en sociaal-economische ontwikkeling heeft hij, zoals gezegd, al eerder beschreven in *Sacred and Secular* en de ontwikkeling van vruchtbaarheidsnormen naar individuele keuzenormen in zijn *Cultural Evolution* uit 2019. Nieuw is echter wel de wijze waarop deze verschillende thema's samenkomen in *Religion's Sudden Decline*. Door het op elkaar betrekken van deze sociaal-economische en culturele ontwikkelingen, lukt het Inglehart op overtuigende wijze om een alomvattende en empirisch gefundeerde secularisatietheorie te presenteren. Een secularisatietheorie die een vruchtbare bodem kan zijn voor verder onderzoek. Dit onderzoek kan Inglehart zelf helaas niet meer voortzetten aangezien hij enkele maanden na de verschijning van dit laatste boek in 2021 op 86-jarige leeftijd overleed. Dit brengt me ook bij de enige kritische opmerking die ik wil maken. Dit laatste boek van Ronald Inglehart heeft iets gehaasts. Alsof er alles aan is gedaan om het werk nog voor zijn dood te publiceren. Niet alleen vallen verschillende typfouten en de vele herhalingen op, maar het boek heeft ook iets onsamenhangends. De kern van het boek wordt gevormd door de eerste zeven hoofdstukken. Deze hoofdstukken gaan echt over de 'sudden decline' van religie, terwijl de laatste drie hoofdstukken meer ingaan op de gevolgen van deze teruggang van religie. Deze laatste hoofdstukken, en dan met name hoofdstuk acht en negen, zijn ook niet altijd even helder gestructureerd. Het lijkt erop alsof deze hoofdstukken, die ruim een derde van het boek beslaan, nog snel aan het manuscript zijn toegevoegd om tot de omvang van een boek te komen. Ik had liever gezien, dat Inglehart de hoofdstukken een tot en met zeven nog verder had uitgewerkt en van nog meer empirische illustraties had voorzien, maar vermoedelijk was hem de tijd daartoe niet meer gegund. Dus wie ben ik om deze grootheid te bekritisieren.

Paul Vermeer

(Radboud Universiteit Nijmegen)